

LA FORMACIÓ HISTÒRICA DE L'ESTAT ESPANYOL

Per Josep Maria Batista i Roca

JOSEP M. BATISTA I ROCA (Barcelona 1895-1978), etnòleg, historiador i polític, figura senyera del nacionalisme català. Estudià Dret i Lletres a la Universitat de Barcelona i Antropologia a Oxford. Fou un dels fundadors i principal impulsor de l'Arxiu d'antropologia i Folklore, molt actiu en el camp de l'excursionisme i fundador dels Minyons de Muntanya (1927) i de Palestra (1930), organitzacions definitives per a la formació de l'esperit cívic i nacional de Catalunya. Anà a Londres (1938) com a Delegat de la Generalitat de Catalunya en una missió important de caràcter internacional i fou Secretari del Consell Nacional de Catalunya (1940) creat en aquella ciutat amb la presidència de Carles Pi i Sunyer. Professor a Cambridge, esmerçà primordialment el seu llarg exili, però, al servei de Catalunya: representa el Pen Català, defensà els drets del poble català a la Unesco i a altres instàncies internacionals, impulsà la creació de l'Anglo-Catalan Society, presidí més endavant el Consell Nacional Català sorgit de la I Conferència Nacional Catalana celebrada a Mèxic (1953), establí les assemblees de Pau i Treva a Toluges i donà nombroses conferències arreu d'Europa, a més d'impulsar la publicació de la revista VIDA NOVA (1954). Retornat el 1976 activà encara més la seva tasca nacionalista; entre les noves iniciatives cal destacar la fundació del Cercle d'Agermanament Occitano-Català.

V.C.

Edició en l'any commemoratiu de les Bases de Manresa

Conferència pronunciada a la Universitat de Ginebra el novembre de 1976.

Enregistrament sonor fet per Jordi Mates de «Casa Nostra» existent a la Fonoteca Històrica de Jaume Font Transcripció de Montserrat Folch

Traducció de Jaume Ros

Dades històriques revisades per Ramon Gubern

Pròleg de Joan Triadú

UNES PARAULES DE PRESENTACIÓ

Aquesta conferència de J. M. Batista i Roca és com una síntesi, molt reeixida, dels seus estudis de tota la vida sobre la història d'Espanya, des dels seus orígens fins a la seva –per ell prevista–desintegració. Aquest darrer fenomen l'estudia seguint el mètode de Toynbee basat en una anàlisi comparativa de l'experiència històrica, a la qual el famós historiador anglès dedica en part la seva ambiciosa i extensa obra *A Study of History*. Amb el títol de *La desintegració d'Espanya i les idees de Toynbee*, Batista i Roca ofería en un llibret, molt dens, molt ben travat, un assaig original i ben fonamentat que ha estat fins ara la seva obra més coneguda¹.

A *La formació històrica de l'Estat Espanyol* estudia els orígens d'aquest Estat però també assenyalava les causes del procés de desintegració que l'afecta. Una de les quals és l'annexió de Catalunya, ja que aquesta annexió, a conseqüència de la guerra de Successió, a l'inici del segle XVIII, «ha estat –diu– un dels més

---

¹ Ed. El Llamp, Barcelona, 1983

grans errors polítics de Castella», ja que la introducció de Catalunya «al conjunt de l'Estat, sota Castella» no ha estat assimilable. Castella es va empassar els Països Catalans però no ha pogut digerir-los.

Crec que la publicació d'aquests treballs és una bona manera d'actualitzar entre la joventut el pensament de Batista i Roca i de donar-lo a conèixer a aquells que per l'edat ni tan sols en podien tenir notícia. En canvi, per als qui tinguérem la sort de tractar l'autor serà un retrobament; però també el motiu de confrontar una visió de la història elaborada des de l'exili –quan el franquisme semblava inamovible i exteriorment tot li anava de cara–, amb la situació actual, la nostra i la del món.

Batista i Roca fou sens dubte una de les persones més ben preparades al servei de la Catalunya que ell volia, és a dir, lliure com tota altra nació que s'estimi, forta de caràcter i d'esperit i governada en llibertat, com a garanties d'estar en pau amb si mateixa i amb els altres països lliures d'Europa i d'arreu del món. Com ha estat dit² la biografia de Batista i Roca seria un punt de referència –jo diria que essencial– en la nostra memòria històrica.

Catalunya està en deute amb Batista i Roca. Malgrat que, molt dignament el recordi des de fa quatre anys el Premi que porta el seu nom, instituit per l'Institut de Projecció Exterior de la Cultura Catalana, amb el suport del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya i destinat a catalans i catalanòfils que ajudin al coneixement de la nostra nació a l'exterior i a mantenir-hi la presència catalana.³

També el Departament d'Ensenyament de la Generalitat en col·laboració amb l'Anglo-Catalan Society, a partir de l'any passat, instituí les beques Batista i Roca que poden sol·licitar estudiants, professors i investigadors universitaris o vinculats a centres culturals o de recerca, que possibiliten l'intercanvi de relacions culturals entre Catalunya i la Gran Bretanya prosseguint una iniciativa particular del propi Batista en aquest mateix sentit.

Cal posar de manifest que alguns ajuntaments han honorat la persona que presentem posant el seu nom a places i carrers; el de Barcelona acordà el 14/6/91 destinar-li un carrer del Districte de Les Corts.

El manteniment de la presència catalana a l'exterior la féu Batista i Roca sempre, des de la seva joventut, durant la guerra i en tots els anys del llarg exili. Situat a Anglaterra, professor a Cambridge, exercí la seva acció en profunditat: fent escola, convencent, donant una imatge del nostre problema nacional que feia un gran respecte i suscitava admiració. Les seves relacions s'estengueren, durant anys, per tots els països on hi havia nuclis de catalans, des dels de més a prop, com als d'Amèrica, i la seva tasca, prop dels organismes internacionals relacionats amb els drets humans i amb la cultura, fou inces-sant. Com ha estat dit, era un model gairebé perfecte per a una Catalunya normal.⁴

Com vaig escriure jo mateix fa uns quants anys⁵ en un moment delicat per a la memòria de Batista a Catalunya, Batista i Roca va viure tota la vida per Catalunya. En el meu record personal, durant el tracte més constant amb ell –un gran goig per a mi–, entre els anys 1948 i 1955, ho vaig poder comprovar. Voldria poder evocar un dia el seu mestratge, destil·lat en converses i actuacions a les quals vaig poder participar, tingudes a Cambridge, a Londres, a París, a Montpeller i en altres centres d'Occitània, a Perpinyà i a Prada, i a en terra catalana. Senyor suau en el tracte i duríssim en el fons, com els seus cognoms (¿no ho digueren els llatins, «suaviter in modo, fortiter in re»?), era un educador del caràcter, tant dels individus –la joventut–, com del poble –la nació–, per a la qual, també, volia, amb l'antropologia a la mà, una accentuació alliberadora dels trets diferenciadors. Sabia molt bé el que volia i la seva idea l'han pogut dur a terme ara diverses nacions, fet del qual ell s'hauria alegrat molt, tant per al bé d'aquestes mateixes nacions com perquè li han donat la raó, parlant històricament, i ens serveixen de model i d'exemple.

La vida i l'obra de Josep M. Batista i Roca són un valor energètic que no podem deixar perdre i per això em sembla un bon senyal la publicació i la difusió d'aquestes conferències.

Cantinogròs, agost de 1992
Joan Triadó

² Joan Creixell i Ferrer – Xavier Ferré i Trili: «Josep Maria Batista i Roca (1895-1978)». Ed. El Llamp, Barcelona, 1988.

³ Xavier Tudela: «Batista i Roca, i els catalans de fora», Avui, 12-7-1991.

⁴ Víctor Castells: «Batista i Roca, acusat acusador». Ed. El Llamp, Barcelona, 1988.

⁵ «Cal retrobar la veritat». Avui, 31-3-1979.

LA FORMACIÓ HISTÒRICA DE L'ESTAT ESPANYOL

Per Josep Maria Batista i Roca

Senyores, senyors, voldria parlar aquest vespre de la formació, des del punt de vista històric, de l'Estat Espanyol; és a dir, l'Estat Espanyol que avui coneixem. Els dos nuclis, els dos elements que han constituït després de l'època medieval els estats que es troben dins la Península són, naturalment, l'element castellà i el nucli català.

Hi ha una diferència molt profunda de mentalitat, d'organització econòmica i d'organització constitucional o política entre aquests països durant l'edat mitjana. Són diferències molt pregones que es poden dibuixar així: **Castella ha estat sempre un país d'un règim absolutista i centralista, mentre que als Països Catalans i a l'Aragó, durant l'edat mitjana hi havia sempre una constitució democràtica i federal. Podríem anar més enllà: mirant el mapa d'Europa, hom troba una situació excepcional, és a dir que Catalunya es desenvolupa amb la seva democràcia i el seu federalisme entre dues monarquies centralistes i absolutistes: França i Castella. Un altre únic nucli confederal o federalista i democràtic de l'Europa Occidental és Suïssa. Per això un dels problemes que exposaré aquest vespre serà intentar explicar aquests fets històrics. Car hi ha un cert paral·lelisme entre la Confederació Helvètica i la Confederació Catalanoaragonesa.**

Però comencem per l'inici.

CASTELLA

Ja des dels temps més reculats, la població del centre de la Península no vivia fixada en el territori, era una població de nòmades. Els castellans durant l'Edat Mitjana foren sempre un poble nòmada des del punt de vista pastorívol i des del punt de vista guerrer. En altres mots: el poble castellà és un poble de pastors nòmades, de pastors transhumants i de guerrers nòmades. Tenim, per exemple, en la història d'Espanya molts mites (la història d'Espanya és més aviat una mitologia que una veritable història) i dins d'aquesta mitologia hi ha un personatge de l'època romana,

Viriat, el qual ha estat elevat a la categoria dels herois nacionals que han lluitat per la independència de llur país contra els romans. Si hom considera els fets, hom veu que la situació no és exactament gloriosa. Es tracta d'un pastor nòmada que amb els seus ramats baixa del Nord a la part Oest de la Península, vers la Bètica, puix hi havia un conflicte poblacional i d'interessos econòmics, en aquestes regions. Era una regió de pastors transhumants que baixaven amb llurs ramats, durant l'hivern, vers la Bètica ocupada pels propietaris romans que havien desenvolupat l'agricultura bo i cultivant les terres. Aquest fenomen de la transhumància era molt antic i no és possible conèixer-ne els orígens. Són fets que remunten a la prehistòria, i continuen encara avui a Castella. Les estacions se segueixen sempre així: a l'hivern hom baixa amb milions d'ovelles i de moltons des del Nord de Castella vers els càlids països d'Andalusia, mentre que per Pasqua es puja de nou. Comença aleshores l'èxode d'aquests milions d'animals vers les muntanyes del Nord per tal de sojornar-hi durant l'estiu. Les muntanyes del Nord són més fresques i convenients a l'època de les calors, mentre que a l'hivern, el clima moderat i calent d'Andalusia és més aconsellable per als ramats. És un cicle natural que es perpetua després de mil·lennis. Viriat era, probablement, un propietari de ramats del costat Nord que baixava amb les seves ovelles i moltons vers la Bètica, hi havia lluites entre els romans i aquests invasors. Un antic historiador romà exposà aquestes diferències i féu una descripció de Viriat molt precisa, molt justa:

Ex pastor latro, ex latro dux

és a dir, de pastors i de bandolers a cabdill o a emperador... com els vulgueu anomenar. I és la mateixa constant que hom troba durant tota la història de Castella, els pastors són guerrers, els guerrers són sobirans i els sobirans són els pastors, el tot barrejat conjuntament. **Heus ací el que passa amb els pastors nòmades i llurs ramats: mengen l'herba d'un camp, després passen al camp proper, quan ho han tot consumit i esgotat passen a un altre terreny, i aquesta és exactament**

la història de Castella: quan els castellans han arranat l'herba de llur propi país mengen l'herba dels altres països: el Sud d'Espanya durant el període àrab, Amèrica a l'època dels grans descobriments geogràfics i també avui quan han esgotat els recursos de Castella, cauen sobre els bascos o els catalans per a menjar l'herba de llurs països.

Però en la formació de Castella hi ha sempre un moviment de població, puix que aquesta no romania fixada en el seu territori. Durant el període visigòtic, és a dir, durant el segle VI, VII i VIII, hi ha sempre lluita entre visigots i bascos, o viceversa, perquè hi havia constantment un intent d'expansió dels bascos sobre el territori dels castellans. Hi havia un moviment d'expansió de les regions de muntanya vers els plans superiors, *messetaris*, de Castella. Aleshores els visigots van organitzar una línia Maginot de castells per protegir Castella contra aquestes invasions. Hom construï una línia de castells, d'ací que se'n deia Castella (a causa d'aquests castells sorgí el nom de Castella) i queda clar que el nom de Castella té el seu origen en aquest sistema de defensa contra les invasions dels bascos. Fins i tot abans, als darrers períodes dels romans, tenen lloc el que se'n diuen les guerres d'August. August havia lluitat en aquests territoris contra la invasió dels cantàbrics, diguem, contra l'expansió de la gent d'aquell país que volien arribar també a les planúries de Castella; ja que els moviments dels bascos contra els visigots que arriben fins a l'inici del segle VIII, troben llur origen en les guerres d'August al segle I abans de Jesucrist. Després de la invasió àrab, els visigots es refugien a Astúries i constitueixen el reialme d'Astúries, que és la continuació de l'antic reialme visigot de Toledo. Van començar a empènyer vers el Sud, com els cantàbrics i els bascos, i aleshores es produeix un doble moviment. Amb la invasió àrab tota aquella línia de defensa de Castella desapareix. Els visigots són a Astúries, la línia cau i els bascos irrompen dins Castella. Un element de base del poble castellà són els bascos. Unamuno havia dit que els bascos eren l'alcaloide de Castella, i la raó es troba en aquestes invasions. Curiosament hom troba molts noms de pobles, de petits vilatges (Bascones, Basconillos, Pueblo de Bascos...) que són testimoni d'aquesta invasió basca. Però al mateix temps hi ha la invasió basca vers Castella,

en direcció Oest i la dels gallecs sobre Lleó, i aleshores s'hi troben també noms com Audea de Gallegos, Gallequifio, Puente de Gallegos, i altres noms que ens mostren aquesta invasió de Galícia. És a dir, que Castella es troba en la confluència dels bascos que venen del Nord-Est, dels gallecs que venen del Nord-Oest i dels asturians que són antics visigots que baixen d'Astúries vers Lleó. Hom pot dir que gràcies a aquestes barreges i moviments de població, el poble castellà ha pres forma de manera natural amb un moviment constant de població, amb un nomadisme permanent dels uns i altres.

Us he parlat del nomadisme pastorívol, transhumant, però hi ha també el nomadisme guerrier. Es curiós que els castellans en totes les guerres d'allò que s'anomena la reconquesta, siguin nòmades. En els castellans no hi ha la intenció d'accedir a la possessió de la terra per organitzar-la políticament. És exactament el contrari d'allò que els catalans faran a les Illes Balears i a València. Quan els catalans han conquerit un país, emprenen la tasca d'organitzar-lo políticament. Els castellans, no. Aquests annexionen el país a Castella, sense cap mena de *selfgovernment*, d'autonomia local, el tot és governat des del centre de Castella, una forma de centralisme; mentre que els catalans creen una organització federal. Si hom llegeix les cròniques castelles del segle XII i XIII, els autors de les quals n'expliquen les guerres i l'expansió dels castellans vers el Sud, hom veu que no es tracta pas veritablement de guerra organitzada. Es tracta només de ràtzies per atacar els àrabs del Sud i de pillatges, que són l'objectiu més important d'aquestes expedicions. Rapinyen tot el que es poden emportar: joies, catifes, tendes de campanya, sedes... tot el que és transportable amb bèsties de càrrega vers el Nord. La possessió de la terra no té cap importància. Quan la ràtzia havia acabat partien vers el Nord. Aquestes ràtzies predatòries, de pillatge, hom les anomenava *aceifa*, mot àrab que significa estiu, amb el qual quedava senyalada l'ocupació normal de l'estiu. Quan hom havia acabat la collita, s'emprenien les expedicions vers el Sud, l'Aceifa, l'expedició de l'estiu. Hom saquejava, hom pillardejava, hom furtava tot el que era possible de transportar vers el nord de Castella, com ho diuen les cròniques, amb una gran joia, i cantant

i alabant Déu per haver-los fornit l'ocasió de prendre totes aquelles riqueses. Hi ha descripcions en les cròniques que expliquen la vida d'aquests guerrers nòmades, per exemple en la *Crònica General* del segle XIII, però referint-se a fets de l'XI, s'hi poden llegir aquestes línies:

«En aquesta època la guerra dels moros era tan intensa i quotidiana que els cavallers i els comtes, i àdhuc els reis, guardaven llurs cavalls a l'interior de llurs palaus i fins i tot en la cambra on dormien amb llur esposa per tal de poder muntar damunt dels cavalls i engrapar llurs armes sense pèrdua de temps per defensar-se. Dormien, doncs, tots junts, els reis, els comtes, els nobles, els cavalls, les dones»...

Menéndez Pidal ha comentat aquesta època en les seves obres i parlant d'aquests paràgrafs de la *Crònica General*, diu que això és un signe característic i èpic de la vida dels castellans, al cap i a la fi és la vida dels nòmades, que s'estatgen tots junts en el palau. Per això no és gens sorprenent que en la literatura medieval, Castella sigui sempre citada com *Bellatrix* (bel·licosa). Hom fa una distinció sempre, en la literatura medieval, entre els lleonesos fidels i lleials al rei, i la Castella *Bellatrix*, amb els castellans bel·licosos, guerrers sempre disposats a la revolta contra el rei. Hi ha un text molt curiós de l'any 1180 que ens dona una descripció psicològica de cadascun d'aquests pobles, i fins i tot dels pobles de fora la Península. En aquest text, extret del llibre *Planeta* de Diego García, canceller de Castella, llegim:

«Els gallecs sobresurten per llur parla, la gent de Lleó per llur eloqüència, els *campesinos* (= pagesos de la Tierra de Campos, a tocar Valladolid) per llur taula, els castellans per la lluita *in pugna*, els aragonesos per llur constància» (encara avui els aragonesos tenen reputació a causa de llur obstinació) i, llavors (sorprenent), «els catalans per llur joia.» (...)

Avui seria difícil trobar algú que pogués fer l'elogi dels catalans dient que és un poble que es distingeix per la seva joia. Però el català jove d'aquella època tenia aquesta reputació. Els trobadors

provençals també parlen de la joia dels catalans: «els catalans valents, la joia dels catalans».

Op. Cit. (...) «els navarresos tenen reputació pel seu cant, la gent de Narbona per llur hospitalitat, els francesos per llur coratge, els anglesos per llur astúcia» (...)

És curiós fer remarcar que els cognoms de Castella acaben en *-ez*: *Ibáñez, González, Rodríguez...*: fills de Joan, fills de Gonçal, fills de Rodrigo. Els cognoms catalans són toponímics, són noms relacionats majoritàriament amb la toponímia del país, car hi trobareu: Riu, Munt, Pont, Bosc, Camp, etc. Mentre que els castellans no tenen arrels en la terra i per a ells només és la família que compta, sí que els catalans de l'interior són un poble de pagesos profundament arrelats al país, i és per això que el cognom pren el nom d'un accident geogràfic de la *masia* (casa de camp) d'aquesta família. O bé els cognoms catalans són noms d'ofici: «Ferrer, Fuster, Oller, Mercader, etc», és a dir, els oficis de la família.

Des del punt de vista de l'organització política de tots aquests països, nòmades guerrers, nòmades pastors, la noblesa és sempre turbulenta, i a Castella sovint en lluita d'un grup contra un altre, i àdhuc contra el rei. Hi ha unions de nobles que fan la guerra contra el Rei, el qual no els és pas superior. Cal remarcar una cosa molt important referent al desenvolupament social i polític de Castella: mentre que en tota la resta d'Europa a l'edat mitjana hi ha feudalisme (fins i tot a Catalunya), el feudalisme no existeix a Castella. Això marca una diferència primordial entre l'evolució social i política de Castella i la de tota la resta d'Europa. Hi havia el que s'anomenava els *señoríos*, que no era exactament feudalisme. En el feudalisme hi ha tota una gradació de poders: els vassalls, el senyor feudal i, per damunt, el Rei, amb els lligams de lleialtat dels uns envers els altres; però a Castella només hi ha els *señoríos*, amb els quals el noble que posseeix les terres és tant com el rei. Però això no és pas exactament una història de democràcia, és una democràcia nobiliària, però no una democràcia popular, i aleshores tot això dona com a conseqüència unes lluites constants entre el Rei i els seus iguals, que són els nobles, mentre que en els altres països el Rei és el veritable sobirà, situat per sobre de la lluita i de la resta del país. Hi havia també les

órdenes de cavalleria, els ordes dels cavallers. A Castella i Lleó n'hi havia tres: l'orde de Santiago, l'orde d'Alcántara i l'orde de Calatrava. Eren ordes de cavallers, de caràcter militar. Són importants perquè també tenen vincles amb la transhumància pastorívola. Quan s'arriba durant la reconquesta al setge de Toledo, al Sud del Tajo, les terres són concedides a aquests ordes de cavalleria. És la regió que es troba al Sud de Toledo i s'estén fins Andalusia. Les terres són dividides entre els tres ordes militars, de manera que la funció d'aquests nobles és de protegir els pasturatges i els ramats contra les incursions dels andalusins.

L'organització dels ordes militars, dels ordes de cavalleria de la noblesa, està molt relacionada amb l'organització pastorívola de Castella. El Rei, naturalment, era l'heroi, era igual que els nobles, però al mateix temps era el Rei absolut. Tenia la possibilitat de fer tot el que volia. Tot anava bé si el sobirà era un bon polític, un bon rei que sabia governar bé; però, en realitat, **Castella va tenir la desgràcia de tenir uns quants reis que eren, probablement, anormals.** Hi havia alguna cosa en llur mentalitat, en llur constitució psicològica, psíquica, que seria interessant de veure analitzar en uns estudis mèdics, tota aquesta sèrie de reis mentalment pertorbats. Hi havia, per exemple, Sancho el Bravo. Hom creu avui que *bravo* volia dir coratjós, ja que el mot *bravo* té el sentit de coratjós en la llengua espanyola des del segle XVII, mentre que a l'edat mitjana es deia *bravo* (*un toro bravo*) en el sentit de brau, enèrgic, que lluita, que es llença vers el torero. Així significa que *bravo* aplicat a aquest rei tenia el sentit d'orgullós, de furiós i de no ésser molt equilibrat.

Una princesa anglesa s'incorpora a la família dels reis de Castella: Caterina de Lancaster, sabem per les cròniques que tenia atacs d'epilèpsia, i això ha passat a la família. Tenim abans Pedro el Cruel, del qual es coneixen tots els crims que va cometre durant la seva vida i que foren tan desmesurats i tan freqüents en la seva història que, lògicament, s'ha pogut pensar que era un anormal. Tenim encara la figura deplorable d'Enrique el Impotent, que provocà tots els problemes de la Beltraneja, una filla que tingué la seva dona, però que fou considerada filla d'un noble portuguès, Beltrán de la Cueva; i tot això barrejat amb els problemes

de la successió dels reis de Castella, que condueixen a la unió de Castella i Catalunya-Aragó. Hi ha encara Juana la Loca, la filla d'Isabel i de Ferran, el nom indica que era boja. Tot això penetra a la dinastia dels Habsburg i ens dóna la mena de misantropia de Felip II, el retraïment de Carles V a Yuste a la fi de la seva vida, totes les tendències de necrofilia dels reis castellans, i hom ateny la fi amb Carles el *Hechizado*, l'home embruixat, que no estava embruixat, però sí que era un degenerat. Durant la infància va ser criat per les seves dides fins a l'edat de cinc anys, i més tard creia que estava fet de vidre i romania sempre assegut damunt d'un seient alt, per tal de no tocar terra amb els peus, els quals tenia sempre embolicats amb cotó per evitar el contacte amb el terra. Era, doncs, també un cas anormal.

No és que ho digui per entusiasme pels reis catalans, però hom pot trobar elogis de la dinastia catalana en la magnífica obra de l'historiador nord-americà Merriman, que ha mostrat que els reis catalans eren sobirans molt assenyats, molt cultivats: la majoria eren escriptors, componien poesies, cròniques, i s'interessaven a conservar obres estrangeres en llur biblioteca; en fi, era gent veritablement distingida des del punt de vista intel·lectual. Eren uns veritables sobirans i uns sobirans demòcrates, que era el més important per a l'evolució de Catalunya.

Per contra, des del punt de vista de l'organització política o constitucional, el rei era rei absolut a Castella, on no hi havia cap organització democràtica i on les Corts no tenien cap poder legislatiu. Tot el que les Corts podien fer era suplicar al Rei de fer una llei en un o altre sentit, però ell quedava absolutament lliure de prendre en consideració la petició de les Corts, de no fer res o, fins i tot, de fer exactament el contrari. Les Corts es reunien quan el Rei volia, i es convocava a la reunió a les persones que ell designava. Les Corts no existien com a organització democràtica, com un parlament a l'estil nostre o d'Anglaterra. Les *Cortes* de Castella no tenien cap poder en el control de les finances, aquestes estaven exclusivament en mans del Rei i, sobretot, dels tesorers, la major part dels quals eren jueus, puix que eren els únics que tenien un sentit financer i econòmic en aquell país. Car els nobles, o els bisbes, o els

militars castellans no s'interessaven gens per les finances ni per l'economia del país.

EL PAÍS CATALÀ: LES INSTITUCIONS

Intentem ara d'obtenir una visió d'allò que era el país català. Era completament diferent. D'antuvi cal dir que els catalans eren també a les Illes Balears i al Regne de València. Era un poble de mercaders i de navegants, de mercaders marítims. Els catalans tenen aleshores per camp d'expansió el Mediterrani. Aquest mar, durant l'edat mitjana era el centre econòmic d'Europa. El comerç amb Orient, és a dir amb Àsia, desembocava en dos centres essencials de l'Est del Mediterrani: Damasc era el punt d'arribada de les caravanes que venien del centre d'Àsia, i Alexandria, a Egipte, rebia les naus que arribaven de l'Oceà Índic i havien solcat el Mar Roig. Els catalans comerciaven amb la zona de llevant, l'orient del Mediterrani, sobretot en aquests dos llocs on tenien cònsols.

Els cònsols eren la gran institució organitzada pels catalans a l'edat mitjana. Hi havia colònies catalanes de mercaders tot a l'entorn del Mediterrani, des de les costes de Provença, a Itàlia, a Sicília, a les costes d'Àfrica del Nord, a Grècia i fins al Mar Negre, i també a l'Àsia Menor i a Egipte. La funció del cònsol era molt complexa: d'una part era el cap de la comunitat catalana en aquests diferents ports i com a cap era el representant d'aquestes comunitats enfront de les autoritats locals, dels reis i sobirans. Era també jutge per resoldre tots els problemes comercials, econòmics o familiars entre els membres de la comunitat catalana. Era notari, podia redactar i validar, per exemple, un testament de qualsevol dels membres de la comunitat per enviar-lo a Barcelona. Al mateix temps estava sempre en contacte amb l'organització anomenada *Consolat de la Mar*, de Barcelona, de València o de Palma de Mallorca: una veritable xarxa de contactes comercials vorejant el Mediterrani, centrada en la capital dels Països Catalans. Tots els que han visitat aquestes ciutats han remarcat els grans edificis de *les llotges*, altrament dites *Llotges de Mar*, que són

uns magnífics edificis gòtics. Hom les anomenava les catedrals catalanes del comerç. Se'n troben a totes les capitals catalanes: a Perpinyà, a Barcelona, a Palma de Mallorca; la de Tortosa fou destruïda. Les llotges estaven situades a l'indret on cada dia els mercaders es reunien per discutir llurs afers, o bé per obtenir notícies referents al comerç del Mediterrani, per establir l'assegurança dels vaixells, o per noliejar els vaixells (saber el preu que cal pagar). Era el centre de tota l'activitat comercial de Catalunya. Hi havia el Llibre del Consolat. El Consolat era l'organització central que dirigia totes aquestes activitats dels cònsols, i el Llibre del Consolat era la compilació jurídica per regular totes aquestes activitats comercials del Mediterrani. Era un codi de dret marítim i mercantil. La forma de redacció més antiga es remunta a 1258 (més tard, al segle XIV hi hagué un llibre de costums mercantils de València) i va tenir una gran difusió al Mediterrani. Gairebé tots els ports d'aquest mar van seguir les lleis marítimes de Barcelona, del *Llibre del Consolat del Mar*. Fins i tot a França, fins al codi de Napoleó eren les lleis marítimes catalanes les que s'aplicaven, tant a França com a tots els països del Mediterrani. Això explica que des de l'inici del segle XVI hom troba traduccions castellanes, italianes, franceses, alemanyes i àdhuc escandinaves d'aquesta compilació de lleis.

També hi havia les ordenances navals per a la marina de guerra, diferents de les de la marina mercant. No hi havia una força naval permanent, però segons sembla, cada vegada que existia el perill d'una guerra o bé calia fer una expedició per mar a Grècia o a Sicília, s'organitzava aleshores una marina de guerra. El Rei nomenava un almirall, i hom redactava les ordenances per a aquesta expedició. Cal dir que es tractava d'unes ordres molt estrictes, hi havia una disciplina molt forta a la marina catalana i un esperit combatiu extraordinari. Els capitans dels vaixells tenien l'obligació d'atacar sempre l'enemic. Així, si dos vaixells catalans solcaven junts, havien d'atacar l'enemic quan era compost per un màxim de quatre naus; si eren tres vaixells catalans, devien atacar-los fins al nombre de sis. Si no els atacaven la punició era greu: el capità era penjat al pal de la nau; una disciplina de ferro, com veieu. Roman a Barcelona l'obra d'obra naval *Drassanes* convertit avui en museu naval, l'únic

gran taller naval que existeix a Europa, i que demostra la puixança de la marina catalana a l'edat mitjana. Es un edifici excepcional amb unes grans arcades gòtiques, ja que allí sota es construïen els vaixells a cobert, i després es feien lliscar fins al mar.

Cal remarcar en aquesta organització mercantil catalana les *Lletres de Canvi* del segle XIV. Hom ha dit que la lletra de canvi era un invent català i això no és veritat. Hi havia lletres de canvi a Itàlia en dates anteriors; però el que és un fet extraordinari és la gran difusió de lletres a Catalunya durant el segle XIV. Finalment, després d'una crisi econòmica a la fi d'aquest segle, per causa de la persecució dels jueus a Espanya (a Castella) i que tingué també repercussions a Catalunya, hi hagué una emigració de jueus catalans. El comerç, la banca, el canvi es trobaven en llurs mans i això va produir un moment de crisi financera a Catalunya. Per causa d'això el municipi de Barcelona organitzà el que s'anomena la *Taula de Canvi*. Era una banca municipal de Barcelona, la més antiga del Mediterrani com a banca. No és molt important saber si els catalans han estat els primers a crear una banca o bé les lletres de canvi, el que és interessant és veure tota aquesta organització econòmica a Catalunya durant els segles XIII, XIV i XV. Tot aquest conjunt dóna un valor extraordinari a les institucions mercantils i a l'arrencada econòmica de Catalunya.

Caldrà dir alguns mots referents a l'organització constitucional i política, perquè les institucions catalanes són realment interessants i, com ja us he assenyalat es tracta d'institucions democràtiques i federalistes. **Crec que el fet que hi hagi un federalisme helvètic i un federalisme català s'explica per un condicionament geogràfic. El federalisme helvètic és nat a les valls dels Alps, i el federalisme català és nat a les valls dels Pirineus.** Hi ha ja, després del segle X, documents que fan al·lusió a les *Comunitas* de les valls dels Pirineus i això vol dir que existia ja una certa organització dels habitants de les valls dels Pirineus, i quan s'arriba al segle XI ja es troben referències més precises a l'organització dels consells de les valls. Els textos que han arribat fins a nosaltres daten del segle XIV, però hi fan referència a la *Carta de la Pax Antica*, del XII. Hi ha-

via pactes entre les valls dels Pirineus del costat Nord i les del costat Sud per establir la pau entre els habitants d'aquestes valls, per regular els problemes que podien causar els ramats que es trobaven a les *eixides* dels Pirineus, els problemes de l'aigua de les mateixes eixides. Se les anomenava *lies de pats o patseries*, en occità dels Pirineus centrals del costat d'Aragó, i el Bearn. En català se'n podria dir *l·ligues de pau*. Hi ha documents referents a la Carta de la Pax Antica de l'any 1171 entre les valls de Banyeres de Bigorra i de Lavedan. Sortosament aquests tractats de pau o tractats federals entre aquestes valls s'han conservat, i són els més antics que s'hagin conservat; però hi ha referències després del segle X sobre els consells de les valls, que existien a gairebé cada vall dels Pirineus, especialment uns documents referents al Consell de la Vall Ferrera i de la Vall d'Àneu als Pirineus catalans. Hom pot dir que el darrer supervivent d'aquests consells de valls i valls autònomes és la Vall d'Andorra. L'organització política de la Vall d'Andorra ens dóna una idea d'allò que era en el seu origen aquest govern autònom de les valls. Com veieu, la situació geogràfica és la mateixa en els Alps i en els Pirineus, i els tractats de pau entre les valls dels Pirineus són equivalents als tractats entre les valls dels Alps, que han estat a la base de la Confederació Helvètica. Cal remarcar, naturalment, que el poblament de Catalunya al començament de l'edat mitjana prové de la gent que baixa dels Pirineus vers el Sud. La reconquesta de Catalunya la fa la gent del Nord que ha baixat cap al Sud. Aquest esperit de muntanyencs federalistes, de llibertat democràtica, ha fornit la base de l'organització política catalana.

ORÍGENS DEL PARLAMENTARISME

Hi ha també una institució catalana que té una gran importància: el Moviment de la Pau i Treva, assemblees de la Pau de Déu i la Treva del Senyor. Són unes assemblees que a l'origen, a l'inici del segle XI eren constituïdes per prelats i nobles. Probablement la primera d'aquestes assemblees a Catalunya és la de Toluges, de la

qual tenim informacions. Existia un desig de pau que es trobava en l'esperit dels homes de totes les edats i de tots els països; de la mateixa manera que hi ha un moviment per la pau avui, els nostres avantpassats tenien també el mateix desig de pau. Hom havia començat per la pau de Déu que volia establir una pau perpètua i universal, bell ideal però molt difícil de portar a terme. Es diu que els catalans tenen un sentit pràctic, i potser això n'és una demostració els catalans han fet una cosa més reduïda però més possible de realitzar, és la Treva, no una pau permanent però sí una treva que començava el divendres al vespre i durava fins al dilluns al matí, per tal de passar el cap de setmana en pau. Durant aquest període no es podia atacar les persones que es trobaven de viatge, calia respectar les dones, no es podia atacar els monjos, llevat dels que anessin armats, car aleshores no gaudien del privilegi d'ésser respectats. Més tard, en les assemblees successives s'ha ampliat aquest moviment i el principi de Treva ha estat allargat des del punt de vista cronològic: havia de començar el divendres al matí i durava fins el dimecres. Era difícil d'atacar les persones, ja que el temps quedava molt reduït. Després s'ha protegit el mercat, la moneda, els camps, les cases de camp, les masies, els oliverars (sobretot com a símbols de pau), els ramats, els estris agrícoles, etc., i naturalment això ha permès un desenvolupament de l'agricultura a Catalunya. Hom ha protegit també les naus que es dirigien al port de Barcelona, les aigües conduïdes vers Barcelona, per beure i usatges domèstics. Aquest moviment de pau o de protecció va ser extremadament estès i tothom a la fi estava protegit, els pagesos, els nobles, els jueus, els heretges. Indiscutiblement això va proporcionar un període de calma, de pau i de prosperitat en el nostre país. A poc a poc aquestes organitzacions van canviar de caràcter, ja us havia dit que en aquestes assemblees hi havia els prelats, els bisbes i els nobles, i que eren convocades per un bisbe, però des del segle XII és el Comte Barcelona qui convoca aquestes assemblees. En lloc de ser una institució religiosa, esdevé una organització laica i política, sota l'autoritat del Comte de Barcelona. En lloc de celebrar assemblees a les esglésies, o en una catedral de Barcelona o de Girona, hom les fa al Palau del Comte. A poc a poc la reunió pren un caràcter més constitucional, polític. S'hi comencen a prendre també decisions de caràcter clarament polític;

per exemple, després de la unió amb Aragó, amb el casament del nostre príncep Ramon Berenguer IV amb la princesa Peronella d'Aragó, el 1183 té lloc una assemblea que decideix que els veguers a Catalunya han de ser catalans. És una decisió constitucional que reforça el sentit federal de la unió entre Catalunya i Aragó. Hi ha, encara, però, una cosa més important després de la Batalla de Muret junt amb els occitans contra els francesos del Nord: tal com saben, el nostre Rei Pere fou mort en aquesta batalla defensant el Comte de Tolosa i enfront del Comte Simó de Montfort, francès del Nord. L'únic successor era un nen de cinc anys, el futur Jaume I el Conqueridor i hi havia el problema de la minoritat d'aquest infant i calia la unanimitat dels catalans per poder acceptar aquest noiet com el futur sobirà del país, i és això que hom convocà una d'aquestes assemblees de Pau i Treva a Lleida 1214 i per primera vegada els representants de les ciutats hi són convocats. Ens trobem a partir d'aquesta data els representants de les ciutats, la clerecia i la noblesa, és a dir, un parlament. El més antic d'Europa. Els catalans poden orgullosos d'haver fet do de la institució parlamentària a l'Europa occidental. Es parla algunes vegades del Parlament anglès, però aquest arribà molt més tard. Us puc donar les dates: les *Corts de Catalunya* comencen el 1214, però ciutats d'Anglaterra no són convocades al Parlament fins el 1265. Les ciutats no tenien, de fet, el dret d'assistir al Parlament, i era solament perquè succeïa quelcom d'anormal en el país, que les havien convocades; i –cosa curiosa– aquest Parlament anglès de 1265 és convocat per Simó de Montfort, fill del Comte Simó de Montfort vencedor de la batalla de Muret i que havia matat el nostre Rei. El jovenet Jaume I havia estat fet presoner al castell de Simó de Montfort. Hi ha historiadors que es pregunten si aquest fet no ha donat la inspiració a Simó de Montfort per establir un parlament a Anglaterra seguint el model català, altrament és difícil d'explicar aquesta coincidència en la família de Simó Montfort, el futur Comte de Leicester. Però, de fet, des del punt de vista *de jure*, de dret, les ciutats d'Anglaterra no són convocades al Parlament abans 1295, és a dir, vuitanta anys més tard que les ciutats de Catalunya.

Cal assenyalar que **el 1283 els sobirans de Catalunya perden el poder legislatiu, és a dir que des**

d'aquesta data, les lleis a Catalunya han de ser fetes pels sobirans amb l'aprovació de les Corts. A Castella això no existia, tot el que Corts podien fer era demanar al Rei de fer una llei en un sentit o un altre. La major part de les vegades el rei responia amb fórmules evasives, sense fer res. El mateix any 1283 les Corts aproven una llei molt important: el Rei o Comte de Barcelona (no tenia el títol de rei de Catalunya) havia de convocar les Corts cada any. Això no es va complir rigorosament (per causa de guerres el Rei s'havia d'absentar). A principis del segle XIV s'estableix el termini de tres anys per a convocar-les. En resum, una cosa molt important: les Corts es convocaven molt sovint, sobretot per una raó, el rei no podia imposar contribucions o taxes al poble sense l'aprovació de les Corts. Les Corts Catalanes imposaven les taxes com a contribució, donatiu al Rei. Per aquesta raó al segle XIV, en el període de Pere III, període de guerra constant amb Castella, calia convocar les Corts molt sovint per recollir diners per fer la guerra. D'això n'ha resultat conseqüentment que durant el segle XIV el Rei Pere III d'Aragó havia governat Catalunya durant 51 anys i havia congregat les Corts trenta vegades; en resulta, doncs, una comparació molt important que cal fer: Els Estats Generals a França van ser constituïts per Felip el Bell per primera vegada el 1302, i de 1302 fins a la Revolució Francesa, els Estats Generals foren reunits 22 vegades, la darrera vegada el 1614, car fins a la Revolució no hi hagué cap altra reunió.

CONFEDERALISME CATALANOARAGONÈS

Naturalment hi ha un altre problema: València i Aragó tenen llurs corts per separat, eren estats separats dins la confederació, i cadascun tenia el seu parlament, el seu govern, i cadascun era lliure de seguir la política que volia. La situació de València és molt interessant perquè després de la conquesta de Jaume I, els aragonesos volien sotmetre el nou país a les lleis aragoneses. Naturalment hi havia també persones arribades a València des de Catalunya, i que no apreciaven gaire la idea de tenir lleis aragoneses en llur país: preferien lleis catalanes. Aleshores, Jaume I, a fi d'evitar

un conflicte entre Catalunya i Aragó va decidir de constituir València com el tercer membre de la confederació. És per això que València manté una personalitat pròpia mentre la confederació existia. És exactament el contrari del que passa a Castella, on els països conquerits no tenen cap personalitat.

Voldria assenyalar-vos una altra institució molt important i típicament catalana, és la *Diputació del General*, és a dir, la *Generalitat*. Us he indicat que sols les Corts tenien el poder d'establir una contribució econòmica a favor del sobirà, si aquest tenia necessitat de diners. És a dir: Les Corts aprovaven fer una contribució al Rei, però tenien en exclusiva el poder de rebre aquest diner dels catalans i d'actuar després de les reunions. Aquest Consell, anomenat *Diputació del General*, era compost per representants de cadascun dels tres elements de les Corts: representants de l'església, de la noblesa i de les ciutats. Al segle XIV, durant la guerra entre Pere d'Aragó i Pere de Castella, les reunions de les Corts eren tan freqüents que molt sovint la comissió nomenada per una assemblea romania encara en activitat quan eren convocades unes altres Corts. Així aquesta organització va esdevenir quasi permanent i a poc a poc prengué més poder. La Generalitat, o sigui la Diputació del General, representava les Corts durant el període en què les Corts no tenien sessió, i tenia el poder fiscal de recollir tots els diners. També tenia, perquè representava les Corts, el dret d'interpretar les lleis aprovades per les Corts i finalment, a l'època de la Casa d'Àustria al s. XVI i XVII, com que no hi havia rei a Catalunya, les Corts es reunien molt rarament. Aleshores la Generalitat prengué la representació del país, era el veritable òrgan de govern català. Quan avui es parla de la Generalitat hom pensa més que res en la Generalitat dels s. XVI i XVII.

En l'organització federal cal encara remarcar un fet molt interessant, és l'aparició del virrei. Aquest fet comença a Grècia, i la mateixa institució és aplicada a Sardenya, on pren ja el nom de Virrei (el virrei és nomenat per un període de cinc anys renovables). Veurem que aquesta institució del virrei penetra en la constitució de la monarquia dels Habsburg, durant el segle XVI i el XVII. Altrament dit, a Espanya, durant els mateixos segles, hi ha una organització federal que

és la continuació d'aquesta organització federal de Catalunya amb aragonesos i valencians.

CONFEDERALISME DURANT ELS ÀUSTRIES

Vers el final del segle XV trobem una nova etapa en el desenvolupament polític d'aquests països: el casament del príncep Ferran d'Aragó amb la princesa Isabel de Castella. L'enllaç fou un gran projecte del pare de Ferran (el Rei d'Aragó en aquella època, Joan II). És ell qui tingué la idea de casar el seu fill amb la princesa castellana. No fou exactament amb la intenció de crear un gran reialme espanyol, probablement aquest projecte polític restava fora de les seves idees. Tot el que volia era prendre possessió de Castella, ja que ell mateix era un príncep castellà. Per arribar-hi promogué intrigues, un joc tèrbol comprant o donant diners, honors o possessions de terres a tots aquells que podien aconsellar a la princesa castellana de maridar-se amb Ferran. Cal fer esment que en aquella època la princesa tenia 17 anys i Ferran 16, eren adolescents i no pensaven pas de fer un gran estat espanyol, com sí que ho feia Joan II. Quines foren les conseqüències d'aquest casament? D'antuvi no hi ha cap tractat polític entre els dos sobirans, entre les dues parts de la Península (tots els documents que tenim d'aquella època així ho testimonien), sinó simplement el contracte matrimonial d'enllaç entre aquests dos prínceps, i aquest no tingué un gran abast polític, exceptuant-ne alguns articles: singularment que el príncep, quan serà casat amb la Reina, haurà de romandre sempre en territori castellà, no podrà mai endur-se la Reina ni llurs fills fora d'aquest territori sense el consentiment dels castellans. Una altra condició era que no podia nomenar catalans o aragonesos en els càrrecs principals dels països castellans, fins els caps de les places fortes havien de ser exclusivament castellans, no cap de català. Era l'exclusió dels catalans de tots els llocs de govern de Castella. Més tard se'n veuran les conseqüències. En el fons, el règim que s'establí aleshores entre aquests dos estats era el mateix règim confederal de Catalunya. Hom establí una nova confederació, la persona del sobirà era la matei-

xa, únicament canviaven els títols: a Castella era Rei de Castella, a casa nostra era Rei d'Aragó, Comte de Barcelona, Rei de València. El títol de Rei d'Espanya no existia. Fent un parèntesi sobre aquest fet, quedareu potser sorpresos de saber que la primera persona que va tenir el títol solemne de Rei d'Espanya -i encara en el plural llatinitzant- fou el germà de Napoleó, Josep Bonaparte, durant l'ocupació d'Espanya pels exèrcits de Napoleó. Quan Josep Bonaparte marxà d'Espanya, Ferran VII retorna i reprèn el títol de Rei de Castella. La seva filla Maria Cristina fou proclamada a Madrid Reina de Castella el 1832. Així doncs el següent rei d'Espanya fou Amadeu de Savoia, el qual només vingué a Espanya per alguns anys, i finalment el rei que prengué el títol constitucional de *Rei d'Espanya* fou Alfons XII el 1875. Aquesta idea de rei del reialme d'Espanya era absolutament nova, sense tradició en el país que, en canvi, s'havia acostumat a parlar d'una *nació espanyola*.

Vegem quina era l'organització dels reialmes de la península durant l'època de la casa d'Àustria, dels Habsburg. Tindreu en aquest marc una idea de l'organització constitucional del país. Hi havia en primer lloc el monarca que era, naturalment l'única persona que era sobirà de tots aquests països i dels països fora de la Península, és a dir, de la Sicília, Nàpols, Milà, les Illes Balears i dels dominis de la casa d'Habsburg a Flandes, a Borgonya i al Franc-comtat. El monarca tenia els seus secretaris per establir el lligam amb tots aquests sistemes de Consells que existien. Cada país era dirigit per un Consell, aquest sistema era característic del govern dels Habsburg. Només hi havia un únic superior a tots els altres i que tenia poders estesos per damunt de tots els altres països. Era el *Consell de la Inquisició*. Per la resta no hi havia cap organització comuna. Teòricament, la Inquisició havia d'ésser una institució religiosa per tal de guardar la puresa de la fe catòlica, però en realitat era un instrument polític del govern. Prenguem per exemple l'episodi de Felip II contra un dels seus secretaris, Antonio Pérez, que era d'origen aragonès. Hi havia trasbalsos entre el Rei i el seu secretari i Antonio Pérez es refugià al seu país, Aragó. Essent les lleis d'Aragó democràtiques, era difícil per al Rei de fer alguna cosa contra aquest home, atès que les lleis protegien els

subjectes aragonesos. És per això que Felip II s'adreçà a la Inquisició per tal de perseguir-lo. El tancaren a la presó de la Inquisició i el *Justícia Major* d'Aragó que havia de protegir el subjecte amb lleis semblants a l'*Habeas Corpus* dels anglesos, va protegir Antonio Pérez. Però aquest fet donà l'ocasió a Felip II d'enviar un exèrcit a l'Aragó. Antonio Pérez va poder fugir vers França i Anglaterra i els aragonesos combateren contra l'exèrcit de Felip II i finalment el *Justícia Major* fou executat per ordre de Felip. Aquest fet fou una escomesa considerable contra les llibertats democràtiques d'Aragó.

Quan tenien lloc cerimònies oficials es produïa algunes vegades una mena de desfilada: la Cort, el Rei, els seus secretaris i tots els Consells. Sempre hi havia un ordre de prelació entre els consells, per tal de marcar llur situació en l'estructura administrativa o política del país. Per tant el Rei, el Monarca, era el primer, envoltat dels seus secretaris; després seguien els membres del Consell de la Inquisició tots junts; després, en un mateix rengle, els membres del Consell de Castella i del Consell d'Aragó –això vol dir que els dos Consells tenien la mateixa posició constitucional en el país– i després seguien els altres Consells: el d'Itàlia, el de Portugal a l'època en què Portugal pertanyia a la monarquia, el Consell d'Índies (era el d'Amèrica) i tots els altres Consells. El que és important de remarcar és la paritat de condicions, dels drets, de les participacions dins de l'organització constitucional dels països, o sigui la del Consell d'Aragó i el de Castella. Com veieu hi havia el Consell d'Aragó, però hi havia virreis en uns regnes que guardaven també les pròpies Corts. No hi havia una assemblea general de tots els països. Els Consells eren les corts de cadascun dels països de la confederació. Catalunya tenia, naturalment, en primer lloc un Virrei i les Corts; València el Virrei i Corts; Sardenya també; per les Illes Balears no hi havia Virrei, l'anomenaven així però, de fet, era el Governador General. No hi havia Corts, però sí el que se'n deia el *Gran i General Consell* de la ciutat. El Virrei era una institució d'origen català, ja us vaig fer ressaltar abans que Catalunya havia ja nomenat governadors i lloctinents reials (en representació del Rei) a Grècia, durant el segle XIV, a l'època en que una part de Grècia pertanyia a Catalunya.

Després s'havien nomenat governadors generals a Sardenya i a la fidel mateix segle XIV el Governador General de Sardenya prenia ja el nom de Virrei. A Sicília i a Nàpols hi havia igualment virreis, i aquesta institució fou incorporada en l'organització política de la monarquia de la Casa d'Àustria.

Aquesta institució creada en el Mediterrani traspasa l'Atlàntic i hom la retroba en les possessions de Castella a Amèrica amb els virreis del Perú i de Mèxic. Com veieu, durant tot aquest període dels segles XVI i XVII l'organització catalana fou la base de l'ordenació de les possessions de la Casa d'Àustria. Primer, durant el període de Carles V i Felip II, Sicília i Nàpols pertanyien al Consell d'Aragó, perquè inicialment els dos països eren membres de la confederació catalanoaragonesa. Hi havia també possessions a Milà que foren primerament sotmeses al Consell de Castella, però des de 1556 se separaren Sicília i Nàpols del Consell d'Aragó, hom les uní a Milà i es formà un nou consell, el Consell d'Itàlia (1556). Això no succeeix pas sense la protesta dels catalans. Sardenya i Nàpols eren de possessió catalana i no se les podia separar. Hi va haver protestes de la Generalitat de Catalunya i també del Consell Municipal de Barcelona, que jugava un paper polític molt important en aquell moment a Catalunya. A Castella es fan el desentès i no atenen aquesta reclamació de Catalunya. Remarqueu que Sardenya roman sempre sota el Consell d'Aragó, i això fins a la Guerra de Successió espanyola, a principis del segle XVIII, i les relacions entre Sardenya i Catalunya s'han mantingut sempre. Això explica el fenomen extraordinari de la Ciutat de l'Alguer. L'Alguer és una petita ciutat de l'illa de Sardenya on es continua parlant el català avui encara. Són els catalans que foren trasplantats de Catalunya, sobretot del costat de Tarragona, a l'illa de Sardenya al segle XIV i, sis-cents anys després, sense cap contacte directe amb Catalunya, continuen parlant català. Hom troba escriptors, poetes, cantaires catalans entre els habitants d'aquesta ciutat, que no són pas més de 30000. És una veritable minoria lingüística catalana fora dels límits de Catalunya.

El Consejo de Castilla és una transformació de l'antic consell reial. A cada país, a Catalunya, a Aragó o a Castella, el Rei des de l'edat mitjana

tenia el Consell reial per donar-li el seu criteri referent a problemes polítics amb països estrangers, problemes político-militars etc. Aquest sistema continua per a Castella, la qual té també, naturalment, les pròpies Corts. Aquesta manca de parlament a Castella durant el període de la casa d'Àustria representa una completa decadència. El Rei convoca les *Cortes* quan vol, i no ho vol pas gaire sovint. Les Corts són formades per gent que el Rei creu oportú de convocar; solament hi ha disset ciutats que són convocades a les Corts, i únicament perquè el Rei ho decideix, i no per drets de la ciutat (com sí que era el cas de Catalunya, on les ciutats tenien el dret de representació. Hi havia bisbes de Castella, i també la gran noblesa castellana. No tenia gaire importància per altra part, perquè les Corts de Castella no tenien poder legislatiu, tot el que podien fer era adreçar una petició al Rei reclamant una llei en un sentit o en un altre, i el Rei decidia de fer-ho o de no fer-ho. Ell era lliure de fer segons la seva voluntat. Mentre que a Catalunya el Sobirà havia perdut el poder legislatiu des de 1283. Vegeu el contrast en l'organització de cada país. Per a l'administració de les conquestes o descobertes fetes a Amèrica, s'organitza també un Consell similar a tots els altres. El 'Consejo de Indias' amb Virrei per al Perú i Mèxic. Naturalment sense 'Cortes': en tota l'organització política dependent de Castella no hi ha mai autonomia local, el govern romaní centralitzat a Castella. El Consell de les Índies, centralitzat de vegades a Sevil·la i més tard a Madrid, al costat del Rei, dirigeix tota la política d'Amèrica i elabora totes les lleis i tots els decrets per a l'organització administrativa i civil de les Índies. Hom segueix el mateix procediment d'un Consell especial per als dominis específics de la casa d'Àustria, és a dir, per a Flandes. Era un Consell on hi havia al principi flamencs, i després, poc a poc s'introdueixen els castellans en el Consell i prenen la direcció de tota la política de Flandes. Ja coneixeu el resultat: la guerra continua a Flandes contra els castellans, sobretot quan van decidir d'introduir el sistema d'impostos de Castella a Flandes, el que s'anomenava *lalcabala* (nom àrab), és a dir, una taxa del 10% del valor, que calia pagar a l'Estat cada vegada que una cosa, un terreny, una casa, un producte industrial (teixits, p. ex.), canviava de propietari. En un país industrial com Flandes, sobretot per la indústria tèxtil, la introducció del sistema de taxes castellà fou la

ruïna del país. I això fou una de les causes principals de la revolta de Flandes contra els castellans. Finalment, a l'època de l'annexió de Portugal, a la fi del regnat de Felip II, durant el de Felip III i durant part del de Felip IV, el règim de Portugal és calcat del que s'havia atorgat a Aragó o a Catalunya; és a dir, hi ha un Virrei, i les Corts dels portuguesos continuen reunint-se.

És a les *Cortes de Thomar*, ciutat de Portugal, que el Rei Felip II promet de respectar les lleis portugueses i de donar aquella organització federal seguint el model de l'organització de Catalunya, d'Aragó, de València, etc. Però el que passà en realitat és que Portugal com a tal fou respectat, però hi havia qüestions de colònies: totes les grans descobertes geogràfiques que els portuguesos havien fet a l'Àfrica i a l'Àsia excitaven la cobdícia dels castellans, i començaren a enviar guarnicions castellanques després d'haver suprimit les portuguesos en les mateixes colònies portuguesos. Aleshores naturalment els portuguesos veieren que tot aquell imperi estava en camí de desaparèixer i de caure a les mans dels castellans, i aquesta és una de les causes de la revolta de 1640. Hi havia encara quelcom de més complicat. Els jueus havien estat respectats a Portugal. Com sabeu els jueus havien estat expulsats de tots els reialmes d'Espanya el 1492, però Portugal en aquella època estava separat dels reis de les Espanyes, i els jueus romangueren allí. Felip II, però, expulsà els jueus de Portugal; aquests eren molt rics, sobretot a causa del comerç d'espècies, de l'illa de Java, les illes de la Sonda..., totes elles a Oceania. Aleshores feren cap a Holanda i van ensenyar als holandesos els mètodes d'aquest comerç de les espècies, i és per això que la recerca passà de Portugal a Anvers i a Amsterdam, grans centres de comerç. Al mateix temps, ja que el Rei de Castella feia la guerra als flamencs, als holandesos, els vaixells holandesos salparen vers Indonèsia per fer la guerra als espanyols i portuguesos i prendre'ls llurs colònies. És per això que les illes d'Indonèsia, de Java, de Borneo, etc., caigueren sota el control dels holandesos, i tot això fou una catàstrofe per a Portugal. Els portuguesos guarden molts mals records del període de llur unió amb Castella.

Hi havia encara un nombre d'altres consells del Rei, que eren més aviat consells de Castella que

de qualsevulla altra organització. Hi havia primer el Consell d'Estat que dirigia la política internacional del país, format habitualment per membres de la gran noblesa castellana, els antics ambaixadors dels grans països d'Europa u, de vegades, pels virreis, els quals després d'haver exercit en diferents països eren nomenats membres del Consell d'Estat. Eren persones de gran experiència política, cal dir que estaven ben escollits. Hi havia també el Consell de Guerra, que dirigia la política militar del país, format per vells generals que havien intervingut en les guerres d'Espanya a tota Europa. Hi havia també el *Consejo de Hacienda* (Consell de Finances) que era tot simplement de Castella. Nu tenia cap autoritat ni jurisdicció sobre els altres regnes peninsulars. Hi havia també el Consell dels Ordes Militars. Ja us he dit que bona part del Sud d'Espanya, durant u després de la reconquesta contra els àrabs, havia estat lliurada als ordes militars. Els tres grans Ordes de Cavallers: Santiago, Alcántara i Calatrava.

La missió d'aquests cavallers era de protegir totes aquestes terres i, sobretot, els pasturatges dels ramats d'ovelles que venien del Nord de Castella per passar l'hivern en aquests països més càlids del Sud d'Espanya, i els havien de protegir de les incursions dels musulmans. Se'ls havia concedit grans extensions de terreny, i aquest és l'origen històric d'un dels problemes polítics que queda com el més greu de Castella: els latifundis, que són a la base del problema agrari espanyol. En un altre nivell hi havia també el *Consejo de la Mesta*, que dirigia l'Organització d'aquests ramats transhumants que passaven d'un costat a l'altre de la Península durant tot l'any. Com ja us he dit, Castella, des del punt de vista econòmic i social era un país de nòmades, de pastors transhumants. Vegeu a quin punt els pasturatges, els ramats i tots aquests sistemes pastorívols tenien necessitat d'un consell dins l'administració central del país, que s'ocupés d'ells. L'honorable *Consejo de la Mesta* era la més representativa de les institucions castellanes, així com el Consolat de Mar ho era pels catalans. Un pels pasturatges i pels ramats, l'altre per la navegació i el comerç a través del Mediterrani. Ja veieu el contrast entre les institucions, les mentalitats i l'estructura econòmica d'aquests dos països.

Remarquem també que, habitualment els membres d'aquests consells eren *letrados*, que significa, no escriptors o lletrats, sinó juristes. La direcció del país estava sobretot en mans de juristes. Però els virreis eren principalment nobles castellans. Al principi, a l'època en què havia començat aquesta organització després de la mort de Ferran i també a l'època de Carles V, els virreis de Catalunya havien de ser membres de la família reial, de sang reial. Era la mateixa concessió que es faria després a Portugal. El primer Virrei de Portugal havia d'ésser membre de la família reial però aviat nu fou possible de trobar prou membres dins la família reial per als llucs de virreis i aleshores, mitjançant les intrigues de la gran noblesa castellana foren els nobles castellans els qui prengueren els càrrecs de virreis en tots els països. L'administració de tots aquests extensos territoris de la monarquia dels Habsburg estava principalment entre les mans de la noblesa castellana, amb la incompetència en política i la ineptitud d'aquestes persones, que havien creat problemes per tot arreu. A Catalunya tinguérem alguns virreis que foren intel·ligents, que treballaren per la prosperitat del país, però la major part dels que rebérem de Madrid únicament crearen conflictes amb les autoritats catalanes. Cal dir una cosa molt interessant, i és que els juristes castellans d'aquesta època (segle XVI i XVII) en totes llurs obres defensen el punt de vista de la confederació. Quan llegim avui que Castella ha seguit una política d'unificació envers els catalans, els valencians o els aragonesos, la idea prevé de la política més recent, però no d'aquella època del segle XVI i començament del XVII. Durant aquesta època els *letrados* acceptaren sempre el principi de les federacions. És interessant, doncs, d'esbossar la teoria d'un d'aquests juristes. Es tracta de Solórzano Pereira. Havia estat membre del Consell de les Índies i més tard, quan ja fou de més edat, esdevingué membre del *Consejo de Castilla*. Publicà una gran obra en llatí i la seva traducció castellana titulada *Política Indiana* (política recomanada per a les Índies) fou publicada el 1648. Ens dona una descripció de les possibilitats d'acréixer les possessions, els dominis de les monarquies: Hi ha dos sistemes, el que ell anomena per accessió, és a dir que hi ha reialmes que són incorporats al nostre per accessió, o més ben dit per dominació d'un altre. En aquest cas

han d'acceptar les lleis de la part principal de la companyia o societat; però hi ha també l'altre sistema, aquell sobre el qual estava basada l'organització de la monarquia dels Habsburg: per sobirania, com ell diu, per principalitat igual. Es a dir que cada país conserva la seva personalitat, les seves lleis, els seus costums i institucions polítiques, però sota el règim d'un sobirà comú. Solórzano Pereira escriu aquesta frase:

«Los reinos se deben regir y gobernar como si el rey que los tiene juntos lo fuera solamente de cada uno de ellos.»

Queda clar que reconeix la personalitat de cada reialme, reconeix que és el Rei qui té tots aquests països conjuntats, o altrament dit, que no hi ha altra institució fora de la persona del Rei, que és el lligam comú entre tots aquests països.

És una organització, ho remarcareu, pariona de l'organització de l'antic Imperi britànic, imperi que avui està en camí de desaparèixer, i en el qual hi havia Sa Majestat Britànica, que era la clau de volta de tota l'organització. El Rei o la Reina tenia el Govern de Sa Majestat a Canadà, el Govern de Sa Majestat a Austràlia, a Nova Zelanda. És exactament aquesta idea de Solórzano Pereira: és la Corona, la persona del Rei qui té tots aquests països junts i llavors, naturalment, s'han de regir i governar com si el Rei fos el sobirà únic de cadascun d'aquests països. És exactament la mateixa organització de l'imperi britànic, i també la dels catalans en el Mediterrani a l'edat mitjana. Cal assenyalar encara un fet que tingué conseqüències molt importants referent a tots aquests afers. En cadascun d'aquests reialmes de la Península cada Estat tenia el seu exèrcit, les seves finances, la seva moneda. No hi havia res en comú entre tots aquests països. Hi havia una excepció: Amèrica. És que aquella pertanyia a tots o a un sol? Les Índies, l'Amèrica del Sud, sols pertanyien a Castella, havien estat considerades com a descobriments i conquestes de Castella. Es podria discutir des del punt de vista històric si els catalans prengueren part a la descoberta o a la colonització d'Amèrica. En realitat el que succeí és que la major part de la gent de la Península que s'establiren al segle XVI a Amèrica del Sud eren sobretot andalusos i gent d'Extremadura. Foren els primers colons d'Amèrica. Per anar a Amèrica era necessària la *Cédula*, és a dir, un

passaport especial del Rei, i hom conserva la major part d'aquests passaports en els Arxius de les Índies, a Sevilla; i basant-se en aquesta documentació s'han pogut fer censos que mostren l'origen dels primers colons d'Amèrica, i es ven d'una manera molt clara damunt d'un mapa d'Espanya, que són, en primer lloc, els habitants d'Andalusia i d'Extremadura els qui van a Amèrica, i al segle XVII hi anaren els gallecs, i al XVIII gallecs, gent del Nord de la Península i bascos. Però els catalans, aragonesos i valencians no hi van. Potser n'hi van un o dos per concessió particular, però es pot dir que els catalans són absents d'Amèrica. Naturalment hi hagué catalans que protestaren, i historiadors moderns han dit que era una discriminació contra els catalans. No penso com ells. Crec que Castella tenia motius molt justos, raons constitucionals per reservar-se Amèrica, si veritablement Amèrica era una descoberta i una colonització castellana. Durant l'organització confederal del període dels Habsburg, els catalans eren considerats com a estrangers a Castella, així com els aragonesos, els valencians i els mallorquins. Igualment els castellans eren considerats com a estrangers en els antics territoris de la Corona d'Aragó. Era just que Castella no acceptés estrangers a Amèrica, però Carles V havia fet concessions als flamencs i als alemanys a Veneçuela. Quan Carles V hagué presentat la seva candidatura a l'Imperi Germànic no hi havia gaire diners per comprar els prínceps i els bisbes que havien d'elegir l'emperador. Són els banquers alemanys, els Welser i els Függer els proveïdors dels diners a Carles V per a l'elecció de l'imperi i, acte seguit, han demanat concessions a Veneçuela. El 1522 Carles V atorgà aquestes concessions als banquers i sobretot als Welser, a la costa del que és avui Veneçuela. Per tant, si hom atorgava concessions als flamencs i als alemanys, hom podia també atorgar-ne als catalans; tenim la petició que la ciutat de Barcelona i el seu Consell Municipal han fet al Rei, si bé no en tenim la resposta, però com que no hi ha catalans (a Amèrica), això vol dir que la resposta fou negativa. Aquí hi ha una raó jurídica perquè els catalans protestessin per l'exclusió del comerç a Amèrica. La fi de l'exclusió només arribarà molt més tard, el 1778.

L'IMPERI CASTELLÀ I LA DECADÈNCIA DE CASTELLA

De la mateixa manera es pot dir que el que se'n deia Imperi Espanyol no era un imperi espanyol, sinó un imperi castellà. Els catalans, aragonesos i valencians vivíem a part, havíem viscut durant tot aquest període separats de Castella i, per tant, de l'Imperi. L'Imperi fou creació de Castella, però també la ruïna de Castella perquè el Rei tenia més poder a Castella que en cap altre reialme de la Península. Podia imposar taxes directament al país, podia reclutar homes per als exèrcits de Castella, però no ho podia fer a Catalunya o Aragó, atès que les lleis eren diferents. A Catalunya la vella tradició constitucional era que hi havia dues classes de guerra. La que s'anomenava *guerra del Rei*, o sigui la guerra en un país estranger, en la qual els catalans no eren obligats de prendre-hi part, tot el que podien fer era donar diners al Rei per a les seves expedicions militars. Però hi havia una altra classe de guerra, la guerra del país, l'anomenada *guerra de la Terra*. Era quan hi havia perill d'invasió a Catalunya. Tothom havia d'agafar les armes per defensar el país, tots els homes que tenien més de catorze anys. Això remunta als *Usatges de Barcelona*, al segle XI. L'*usatge Prínceps Namque* estableix ja que tots els homes han de respondre a la crida del sobirà per defensar el país. Totes aquestes guerres de la casa d'Àustria al segle XVI i XVII eren guerres del Rei a l'exterior de Catalunya, i per tant, naturalment, aquesta no estava obligada a prendre-hi part. Sols es feien donatius al Rei per a la guerra, i a canvi el Rei havia de comprometre's a respectar les lleis catalanes o a concedir noves lleis als catalans. El pes de l'Imperi pesà sempre damunt del poble castellà. A la fidel segle XVI i a començaments del XVII el poble estava vertaderament cansat d'aquestes contínues guerres menades pertot arreu. Hi havia esquadrans de l'exèrcit castellà, patrulles que resseguien el país i agafaven els homes dels pobles fins al port d'embarcament. Se'ls embarcava a Cartagena per enviar-los a Itàlia, o a Santander per enviar-los a Flandes. Naturalment els homes es defensaven i quan en un poble sabien que s'apropaven aquestes patrulles de l'exèrcit espanyol, tots els homes anaven a refugiar-se a la muntanya per evitar d'ésser reclutats. A l'inici del segle XVII ja hi ha ocasions en què els homes

són encadenats i transportats al port d'embarcament.

El benefici de l'Imperi només era per a la noblesa que tenia els càrrecs en l'administració de l'Imperi, com els virreis o com els generals que dirigien les expedicions militars a Flandes contra França, o a Itàlia. Hom deia que per a les famílies castellanques nobles el fill gran havia de prendre cura de les propietats, de les terres, dels dominis de la família. Per als altres fills les possibilitats eren tres: *Dios, el mar o la casa real*. És a dir: Déu (fer-se sacerdot o membre d'un orde religiós), la mar (embarcar-se i anar a Amèrica), o la casa reial (aconseguir un càrrec públic). És per aquestes raons que un historiador anglès, Hume, remarquè que durant aquest període s'havia fet una selecció a l'inrevés: moltes de les persones intel·ligents que s'havien interessat pels estudis esdevien sacerdots o monjos i, per causa del celibat eclesiàstic, morien sense descendència. Tots els que tenien coratge per lluitar esdevien soldats i probablement morien a Flandes o a Itàlia, fora d'Espanya. Tots els qui tenien esperit d'empresa marxaven cap a Amèrica i llurs fills naixien a Amèrica. La Castella moderna és el resultat d'aquesta selecció a l'inrevés, el producte d'un país que ha perdut la gent intel·ligent, emprenedora i coratjosa. Heus aquí l'explicació biològica que aquest historiador dóna de la decadència de Castella. Al segle XVII es troba ja Castella en plena decadència: pobles abandonats, misèria pertot, sobretot a Andalusia hi ha marxades de pagesos afamats cap a Sebília, per menjar el que en deien la *sopa de los conventos*. En els convents es cuinava una sopa per donar-la a aquests pagesos afamats. Alguna vegada eren concentracions de 20.000 persones. A Andalusia hom troba exemples de dones que venien llurs fills ja que no aconseguien alimentar-los, i venent-los rebien un poc de diners per alimentar-se els pares. Una misèria completa. Cal afegir-hi les epidèmies que s'escamparen pel país i feren destrosses en la població d'aquella època.

«La peste que sube de Andalucía y el hambre que baja de Castilla» (*El Pícaro Guzmán de Alfarache* descriu així el país)

Els camperols, sobretot a València, a l'Aragó o en una part de Catalunya, i també a Andalusia eren els descendents de l'antiga població àrab, el que

se'n deia els *moriscos* (descendents dels moros). Havien estat tractats de manera tan abusiva que es van aixecar (la rebel·lió de les *Alpuixarres*) a les muntanyes properes de Granada, i foren sotmesos, naturalment, per un exèrcit castellà el 1535. Hi havia encara trasbalsos en el país, i hom establí una sorprenent legislació de persecució contra aquesta pobra gent. Hom privà les dones morisques de portar joies amb dibuixos àrabs. La mà de Fàtima, per exemple, filla de Mahoma, fou absolutament prohibida (hom les obligà a portar sols la creu). Els privaren de portar vestits andalusins, de parlar àrab. L'expressió que se'ns aplica a nosaltres, catalans, de *Hable usted cristiano*, prové d'aquella època. Hom els forçava a parlar castellà com els cristians. Si tenia lloc un casament en una família morisca, calia que totes les finestres i portes de la casa romanguessin obertes per tal que els transeünts poguessin sentir si a dins es cantaven cançons morisques o si es ballava amb música semblant. Comprendreu que tot això va empènyer els moros a una nova rebel·lió. El 1571 ho feren pitjor: dispersaren tota aquesta pobra gent a l'interior de Castella. Atraparen les famílies d'Andalusia, del costat de Granada; separaren els fills dels pares i hom els dispersà per totes les ciutats de Castella, tot evitant sempre de permetre'ls que habitessin en un sol barri. La mainada era lliurada a famílies castellanques catòliques, per tal que els donessin una educació cristiana. Però tots separats els uns dels altres. Eren pobra gent d'oficis baixos; feien conserves, venien peix fregit, etc. sembla ser que apreciaven molt l'estalvi i, per tant, la població cristiana es girava contra aquests moriscos perquè deien que no feien circular la moneda, que no gastaven prou. Finalment, vers el 1609-1610, arribà l'ordre d'expulsió per fer fora d'Espanya tots els moros. Castella els envià al Nord d'Àfrica. A València el problema era molt greu, quasi tots els pagesos eren moriscos. Les masies funcionaven bé, la ciutat estava ben desenvolupada, València era un país ric gràcies al treball d'aquesta gent. Els propietaris (la noblesa) estaven molt satisfets del treball d'aquesta gent i és per aquesta raó que les Corts de València s'oposaren a la idea de l'expulsió. Però finalment el Rei (Felip III) donà l'ordre i foren embarcats vers Algèria.

La població de Castella puja de manera que no es pot precisar amb exactitud. L'empadronament en

aquella època no era tan precís com en els temps moderns, però es pot dir que la població de tots els territoris de Castella, a l'època de Ferran i Isabel, era de cinc milions d'habitants. A l'època de Felip II i durant la segona meitat del segle XVI era de sis milions. Però aleshores la població va decaure, sobretot després de l'expulsió de tots els moriscos, i eren menys de cinc milions durant el segle XVII. A la confederació catalanoaragonesa hi havia probablement un milió d'habitants al segle XVII, n'hi havia 400.000 a València (el més poblat), 300.000 a Catalunya, i 300.000 a l'Aragó. El problema econòmic era encara més complicat a causa del comerç amb Amèrica, que estava en mans dels flamencs, dels genovesos i també dels francesos. Aquests importaven mercaderies de llurs països i les enviaven a Amèrica. En vendre-les allí rebien diners que retornaven sense passar per Espanya. El benefici del comerç amb Amèrica no romania a Castella, sinó que se n'anava a l'estranger. Per això hi ha la frase de Quevedo:

«El dinero llega Blanco de América y muere dorado en las arcas de Génova» (El diner arriba blanc d'Amèrica i mor daurat a les arques de Gènova).

Des del punt de vista comercial hi havia encara quelcom de molt deplorable per a Castella: com us he fet notar, la base econòmica de Castella era la cria d'ovelles i moltons, o sigui, la producció de llana. La llana s'exportava als teixidors de Flandes, però a causa de la guerra del Rei Felip II contra Holanda i Flandes, els teixidors deixaren de comprar la llana a Castella i compraren la llana anglesa que, d'altra banda, era de millor qualitat. El comerç de Castella també decau junt amb el principal producte del país. No és sorprenent, doncs, que el Tresor Reial, a l'època de Felip II fes fallida. La primera fallida tingué lloc el 1575: no es pot pagar a ningú, tampoc els soldats de l'exèrcit que es troben en guerra a Flandes. Hom procedeix aleshores a una operació financera: consolidar el deute de 22 milions de ducats (la moneda més forta de Castella), deixant un deute flotant de 15 milions de ducats, en total un deute de 37 milions de ducats. Això no aporta la solució al problema. Vint anys més tard, el 1595, es produeix la segona fallida del Tresor Reial a l'època de Felip II. No es pot pagar l'exèrcit i això dona lloc a motins dins de l'exèrcit espanyol, els soldats no veien diners. Hi ha, per exemple, el sa-

queig d'Anvers i tot el que els flamencs anomenaven la fúria desbordada dels espanyols, a causa de la fam dels soldats. Finalment el 1610, Felip III demanà al *Consejo de Hacienda* de proposar remeis a aquella catastròfica situació de Castella. Els remeis proposats foren molt variats, una barreja de coses que avui ens fan somriure. Es demanava de fer pregàries i processons per demanar a Déu el remei d'aquella situació. Es demanà també de limitar el luxe de la Cort Reial, de limitar els pecats comesos a la Cort, ja que Déu estava irritat contra la Cort a causa dels pecats comesos per la família reial i la noblesa, i per això Déu ja no ajudava els castellans. Hi ha quelcom de més pràctic que ens afecta a nosaltres directament una de les proposicions del Consell de Finances fou que calia demanar a tots aquells reialmes veïns, que estaven tranquils i vivien confortablement, que calia fer-los pagar alguna cosa per ajudar Castella, i que calia que enviessin homes per a l'exèrcit del Rei. En aquella època la moneda catalana era diferent de la moneda castellana. La moneda catalana era molt sana, sobretot en el període de 1617 a 1638 en què havia pujat de valor. Mentre la moneda castellana cau, la catalana es manté en bona salut. Els preus a Castella han evolucionat de manera formidable. És el que hom anomena la *revolució de los precios*, o sigui, la revolució dels preus. És més o menys el que passa avui amb la devaluació de les monedes, la inflació; només que en aquella època no es coneixia la causa de tots aquests problemes. La inflació i la pujada de preus fou formidable, del 500% en cinquanta anys. La vida econòmica del país en fou trasbalsada.

L'OBSESSIÓ ASSIMILISTA CASTELLANA CONTRA ELS ALTRES REGNES CONFEDERATS

Llavors aquells senyors del *Consejo de Hacienda* tingueren la idea que els catalans i els portuguesos ajudessin Castella. Fou el Comte-Duc d'Oliveres, ministre conseller de Felip IV qui preparà un pla per posar en execució la idea de suprimir les llibertats dels altres països i unificar-los sota Castella. Redacta un memoràndum per a Felip IV i diu:

«Tenga Vuestra Majestad por el negocio más importante de su Monarquía el hacerse Rey de España. Quiero decir, Señor, que no se contente vuestra Majestad con ser Rey de Portugal, de Aragón, de Valencia y Conde de Barcelona, sino que trabaje y piense con Consejo maduro y secreto, por reducir estos reinos de que se compone España al estilo y leyes de Castilla sin ninguna diferencia».

Aquest dictamen de 1625 diu:

«Cal que Vostra Majestat considera com l'afer més important del vostre país, d'erigir-se com Rei d'Espanya. Vull dir, Senyor, que no us considereu satisfet essent Rei de Portugal, d'Aragó, de València, Comte de Barcelona, sinó que cal treballar, pensar i reflexionar secretament per sotmetre aquests regnes que formen Espanya a les lleis de Castella sense cap diferència».

És la lluita de dues concepcions polítiques: l'antiga tradició centralitzadora de Castella contra la tradició federalista dels catalans. Per tant, Oliveres, en aquest mateix document, proposa al Rei els mitjans per arribar a sotmetre tots aquests reialmes a les lleis de Castella. Proposa diferents camins, per exemple el casament entre els membres de la noblesa, d'aquests països amb la noblesa castellana; donar als catalans, portuguesos, aragonesos, càrrecs dins l'administració de l'Estat Espanyol. En el contracte de casament de Ferran i Isabel s'havia exclòs els no-castellans dels llocs de l'administració de Castella i ara volen donar-los alguns d'aquests càrrecs per assimilar-los a Castella. Proposa encara el millor mitjà: sota pretext d'una guerra enviar primer un exèrcit a un d'aquests regnes i després, per l'acció d'agents secrets, provocar aldarulls. Com que l'exèrcit seria ja dins del país hom podria ofegar ràpidament els aldarulls i, *com per nova conquesta* (és la frase exacta), suprimir les institucions i les lleis del país i establir-hi les lleis de Castella. És exactament el que ocorregué a Catalunya. Sota el pretext de la guerra amb França s'havia enviat un exèrcit castellà, abans de 1640, que cometé tots els excessos possibles: saquejà, matà persones, incendià esglésies, i tot això provocà l'aixecament de Catalunya de 1640, el que anomenen la *Guerra dels Segadors* o la guerra de separació. Això a causa de la política

d'Olivares, que estava clarament esbossada en aquell document. Hi ha un altre fet lligat a la política d'Olivares: el problema del Rosselló. Sabeu que la guerra de separació de Catalunya ha assolat el país de 1640 a 1652 i ha acabat amb la Pau dels Pirineus (1659), negociada entre els ambaixadors castellans i francesos. És a causa de la Pau dels Pirineus que una part de Catalunya, el Rosselló, i els territoris veïns passaren a França. Entre els catalans és costum de dir que França ens robà el Rosselló, però això no és exactament el cas si observem els fets històrics. El Virrei de Catalunya a l'època de Felip IV i el governador del Rosselló seguien una política separatista per part dels rossellonesos contra els catalans. Això fou un conflicte vers el 1630. Quan a Barcelona es tingué coneixement d'aquest moviment, la Generalitat va protestar a Madrid dient que aquests territoris eren catalans, pertanyien a Catalunya des de sempre i no se'ls podia separar. Els raonaments foren tan contundents que, finalment, el *Consejo de Aragón* donà la raó als catalans de Barcelona. El Duc de Feria va escriure una lletra al Rei Felip IV, en la qual explica clarament i amb desvergonyiment les raons d'aquesta política de separació. Aquesta carta ha estat publicada recentment per un historiador català, Mossèn Sanabre. S'hi diu:

«És llàstima que Vostra Majestat hagi renunciat a seguir aquesta política, perquè la cosa anava ja molt bé. Si hom separa el Rosselló de Catalunya, hom podrà separar la noblesa catalana del Rosselló de l'altra noblesa de Catalunya i evitar que la noblesa del Rosselló sigui present a les Corts de Catalunya. Hom podrà, doncs, afeblir la puixança de la noblesa al parlament. Per altra part, si hom crea un estat separat en el Rosselló es podrà impedir que la llana dels ramats dels Pirineus arribi a Barcelona i així es podrà abatre la importància de la indústria tèxtil barcelonesa. I a més, si el Rosselló esdevé un nou estat entre França i Catalunya, hom podrà interceptar el comerç de Catalunya amb França.»

Hom pensa a vegades que la guerra econòmica és una invenció moderna, però com veieu això remunta a èpoques molt reculades. La separació del Rosselló arribà d'una manera molt simple dins la negociació pels tractats de pau. Els ambaixadors francesos van demanar el Rosselló i els

ambaixadors espanyols van dir que el podien agafar. Els ambaixadors francesos van, encara, demanar els territoris veïns (la Cerdanya, el Conflent ...), és tot el conjunt que volien; se'ls hi donà tot. Un historiador rossellonès, M. Pau de la Fàbrega, ha treballat aquests darrers anys en els arxius del Ministeri d'Afers Estrangers de París i hi ha trobat que Lluís XIV havia ofert onze vegades al Rei d'Espanya de tornar el Rosselló, a canvi del Franc-Comtat i de Flandes. França s'hauria quedat la Flandes espanyola, la regió de Lille en el Nord de França, i el Rosselló tornaria als Habsburg d'Espanya, però aquesta proposició fou refusada onze vegades pel Rei espanyol. Havia aconseguit allunyar tots aquells catalans i no estava pas disposat a acceptar-los de nou. Fins i tot quan la guerra contra la Convenció francesa a l'època de la Revolució, en un document confidencial preparat a la Cort de Madrid per fixar l'objectiu de la guerra contra França, s'hi diu clarament que no cal exigir cap territori a França. No tenien cap intenció de reclamar el Rosselló a França. Sortosament la Guerra de Successió va reeixir en el sentit de conservar les llibertats catalanes. El projecte d'Olivares no va reeixir: Va provocar la guerra amb Portugal. I Portugal va esdevenir independent a causa d'aquesta guerra; tot aprofitant-se del fet que els catalans lluitaven al costat oriental de la Península, els portuguesos van aixecar-se al costat occidental. Fins i tot a les escoles portugueses s'ensenya aquest fet històric als nens: que la separació de Portugal tingué lloc a causa de la intervenció dels catalans.

Hom arriba a la guerra de successió espanyola a l'inici del segle XVIII. Aquesta vegada Catalunya és vençuda, la confederació sencera és vençuda, ja que Aragó, València, Catalunya i Les Illes havien fet costat del pretendent austríac, l'Arxiduc Carles, mentre que Castella s'havia decantat en la guerra a favor de Felip d'Anjou, el nét de Lluís XIV. Anglaterra havia creat una aliança amb Portugal, Holanda, Països Italians i Àustria, contra França i Espanya per tal d'evitar el predomini francès al continent. La política britànica era establir un equilibri de forces en la política europea, però l'emperador Josep morí i fou designat per a la corona imperial el nostre pretendent Carles. L'equilibri de forces se'n anà a l'altre costat. El predomini ja no era francès sinó austríac. És per això que la Gran Bretanya atura la seva interven-

ció a la guerra, i la guerra acaba amb la victòria dels francesos i dels espanyols, i Felip V s'instal·la al tron d'Espanya. Naturalment això és la fi de la llibertat de Catalunya. Els catalans no accepten la idea de veure Felip V com a rei d'Espanya i continuen la lluita, sobretot per defensar tots els privilegis constitucionals de Catalunya. Era potser una follia per als catalans de lluitar sols contra la França de Lluís XIV i Espanya, i allà va acabar amb la tragèdia del setge i l'assalt de Barcelona, l'Onze de setembre de 1714. Tota aquella construcció confederal, tot aquell sistema de reialmes, de corts, de *consejos*, de virreis, tot desapareix i arribem a l'ideal d'Olivares: la unió de tots els països sota la direcció de Castella. El primer decret de Felip V és contra Aragó i València, l'any 1707. El Decret contra Catalunya ve més tard, el 1716, i portà el nom de *Decret de Nova Planta*, la nova organització de Catalunya. El mateix any que Felip V estableix el Decret contra València i Aragó, hi ha un moviment simètric amb la creació del *Regne Unit* de la Gran Bretanya i Irlanda. És curiós que sigui el mateix any, però els procediments són totalment diferents. A Espanya el Decret contra València i Aragó està basat en el dret de conquesta militar. A la Gran Bretanya el Tractat de la Unió, l'anomenada *Union Act*, és la conclusió de les negociacions entre els delegats del Parlament d'Escòcia i del d'Anglaterra. Han negociat una unió i han creat una entitat superior a Anglaterra, a Escòcia i a Irlanda, que és el Reialme Unit de la Gran Bretanya. Els tres països queden integrats sota aquesta organització superior; mentre que a la Península, tots els altres països de la confederació catalanoaragonesa són sotmesos a Castella. Hom no hi crea res que sigui nou. És una submissió al regne central.

Quins són els principis de base jurídica contra València o Aragó? Prenem com exemple aquests decrets ja que són molt més clars en l'exposició dels motius que els aportats contra Catalunya. Hi ha hagut nou anys d'interval i, probablement la passió s'havia apaivagat una mica a Madrid i el text no és tan violent com els dels decrets contra València i Aragó. Hi ha set principis de base en la decisió de Felip V de suprimir tota l'organització. Primer el que ell en diu la rebel·lió d'Aragó i de València i de tots llurs habitants contra el poder reial. Després, les lleis d'aquests països eren lleis particulars que anaven contra la idea de l'uni-

formisme de tota la legislació del país. És la idea d'Olivares de

«reducir todos estos reinos a las comunes leyes de Castilla»

Cap particularisme. Després la imposició i derogació de les lleis és un atribut de la sobirania del Rei. El principi de la monarquia absoluta. El Rei pot fer i desfer les lleis segons la seva voluntat. Mentre que els juristes catalans sempre havien proclamat que el principi els era desconegut. El Sobirà, el Comte de Barcelona, no podia fer lleis, perquè des de l'any 1283 hi havia una llei aprovada per les Corts Catalanes segons la qual el Sobirà compartia el poder legislatiu amb el Parlament. Felip V diu:

«El justo derecho de conquista que han hecho mis armas.»

Olivares havia proposat ja a Felip IV d'abolir totes les lleis d'un país «como por nueva conquista». És curiós que el mateix principi sigui evocat en el decret del general Franco de 1938, abolint l'Estatut d'autonomia.

«La entrada de nuestras gloriosas armas en territorio catalán.»

Hi ha una correspondència exacta entre totes aquestes frases i tots aquests pensaments polítics dels castellans contra els catalans. En el decret contra València Felip V estableix també que tots aquests països *sean gobernados igualmente por las leyes de Castilla* (Abolir totes les lleis d'aquests països i establir les lleis de Castella). Quin és el balanç a fer en aquesta data de 1714? La fidel sistema federalista a Espanya i una part del Mediterrani, ja que Sardenya, Sicília i Nàpols són separats de la Corona. El Rei de Castella perd totes les possessions de fora la Península però adquireix Catalunya, que n'és la compensació. Era potser una bona ocasió per a Castella, ja que així s'havien acabat totes aquelles guerres inútils, aquelles despeses de diners; i s'havia guanyat Catalunya, que era rica i es podia disposar dels seus homes i diners. Per als castellans era un molt bon negoci, ben organitzat, però no per als catalans. S'havia acabat totalment l'antiga organització interna de Catalunya. El sistema de veguers en tots els territoris de Catalunya desapareixia. És molt interessant de comparar la llista dels darrers

veguers de 1714 i la nova llista de *corregidores* (els nous caps territorials d'origen castellà) La primera llista, de veguers, està composta de noms catalans, mentre que en la segona els noms són castellans i militars, de l'exèrcit d'ocupació. Hom veu clarament la caiguda de Catalunya sota Castella. Probablement aquesta annexió de Catalunya per Castella ha estat un dels més grans errors polítics de Castella. Han introduït Catalunya dins el con-

junt de l'Estat espanyol sota Castella, però el poble català continua a viure amb les seves tradicions democràtiques i federalistes. Hom pot dir que Castella ha engolit Catalunya i els Països Catalans, però no ha pogut digerir ni els catalans, ni els aragonesos ni els valencians. Hem torbat la salut de Castella durant molt de temps.

CATALUNYA 1714

www.racocatala.com/cat1714

Palestra, un moviment cívic catalanista

<http://www.racocatala.com/cat1714/palestra.htm>